

Торгівля послугами на рубежі тисячоліть: український погляд на шлях АСЕАН

Анотація. Стаття присвячена аналізу трансформації структури, обсягів і напрямку торгівлі послугами на початку XXI-го століття з оглядом на регіональне угрупування АСЕАН.

Комплексний і плідний аналіз чинників, що формують міжнародну торгівлю та її наслідки для торгової політики не може бути виконаний, не маючи чіткого уявлення про еволюцію структури торгівлі з плином часу. Ця стаття аналізує минулі та сьогоденні тенденції в міжнародній торгівлі послугами.

Україна, як економіка, що розвивається має великий потенціал до збільшення обсягів торгівлі товарами та послугами, особливо за умови підписання Угоди про зону вільної торгівлі (DCFTA) з ЕС та ратифікації Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі.

Ключові слова: міжнародна торгівля, торгівля послугами, глобалізація, лібералізація, АСЕАН.

Abstract. This article analyzes the transformation of the structure, scope and vectors of trade in services at the beginning of the XXI century with regard to the regional organization ASEAN.

A comprehensive and full with results analysis of the factors that shape international trade and its implications for trade policies can not be executed without

¹ Аспірант кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: д.е.н., проф. Заблоцька Р.О.

having a clear idea about the evolution of the trade structure over time. This article analyzes the past and present trends in international trade in services.

Ukraine, as a developing economy has great potential to increase its trade in goods and services, especially in terms of signing the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) with the EU and ratification of the WTO Trade Facilitation Agreement.

Key words: *international trade, trade in services, globalization, liberalization, ASEAN.*

Аннотація. *Стаття посвящена аналізу трансформації структури, об'ємів і напрямлення торгівлі послугами в началі ХХІ-го століття з оглядкою на регіональну організацію АСЕАН.*

Комплексний і плідотворний аналіз факторів, формуючих міжнародну торгівлю і її наслідки для торгової політики не може бути виконаний, не маючи чіткого уявлення про еволюцію структури торгівлі з плином часу. Ця стаття аналізує минулі і сучасні тенденції в міжнародній торгівлі послугами.

Україна, як розвиваюча економіка має великий потенціал збільшити об'єми торгівлі товарами і послугами, особливо при умові підписання Угоди про зону вільної торгівлі (DCFTA) з ЄС і ратифікації Угоди ВТО про спрощення процедур торгівлі.

Ключевые слова: *міжнародна торгівля, торгівля послугами, глобалізація, лібералізація, АСЕАН.*

Постановка проблеми. У часи нестабільної економічної ситуації ринок послуг показав собі більш стійким та мобільним, глобальні та регіональні (на прикладі АСЕАН) тенденції дали досить цікаві результати динаміки для дослідження. Виходячи з аналітики, слід зрозуміти, чи буде стратегія країн АСЕАН в контексті розвитку торгівлі послугами вдалим прикладом для запозичення для України.

Мета статті – проаналізувати трансформацію структури, обсягів і напрямку міжнародної торгівлі послугами на початку XXI-го століття у світі та в Асоціації держав Південно-Східної Азії. Визначити пріоритетний напрямок розвитку для України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою та тенденціями у розрізі торгівлі послугами займаються більшість міжнародних організацій, адже саме цей сектор економіки є найбільш стрімко розвиваючимся та мобільним. Так, наприклад, на сайті Асоціації держав Південно-Східної Азії можна знайти репорт ASEAN economic community blueprint [1], Всесвітня Організація Торгівлі публікує щорічні збірники World Trade Organization International Trade Statistics 2013 [6] та World Trade Report 2013 Factors shaping the future of world trade [5], Всесвітній економічний форум випускає The Global Enabling Trade Report 2014 [4], що також є щорічним. Крім того ОЕСР та ООН публікують серії репортів International Trade and Globalisation [3] та World Economic Situation Prospects [2] відповідно.

Основні результати дослідження. Світова економіка на рубежі тисячоліть показала доволі цікаві трансформаційні зміни з появою нових ринків, галузей, технологій. Ми мали нагоду оцінити темпи та всеосяжність у докризовий період, гнучкість під час кризи та самовідновлюваність в останні кілька років.

Провідну роль у створенні нової світової системи господарювання відіграють так звані емерджентні ринки, що беруть активну участь у міжнародній торгівлі, здійснюють трансфер технологій та залучають значні обсяги прямих іноземних інвестицій. Хоча сьогодні вже постає питання про смислове навантаження терміну емерджентності, оскільки під ним, не маючи строгих критеріїв, розуміють економіки великі і малі, слаборозвинені та ті, що розвиваються, індустриально-промислові та аграрні, навіть не розділяє тих, хто постійно по різні полюси платіжного балансу.

Саме ця особливість дає нам підстави не тільки для релевантного порівняння України з низкою подібних країн за критеріями динаміки, а й для

визначення трендів розвитку і спроби імплементування найбільш вдалих прикладів з різних регіонів.

Для початку слід мати уявлення про загальносвітову ситуацію в контексті торгівлі, її глобалізаційних та регіональних тенденціях, розрізняти вплив торгівлі товарами та послугами і безумовно виокремлювати необхідне с зарубіжних прикладів для власного сценарію розвитку.

Проглянувши щорічні трейд репорти Світової Організації Торгівлі можна виділити тенденцію постійного збільшення міжнародних торговельні потоків за останні три десятиліття. Це звісно не є новиною, але вражає саме швидкість приросту. Так наприклад згідно статистиці торгівлі СОТ взятій з найактуальніших репортів, вартість світового товарного експорту зросла з 2,03 млрд. доларів у 1980 році до 18,26 трлн. доларів у 2011 році, що еквівалентно 7,3 відсоткам річного зростання в середньому у поточному доларовому вираженні. Торгівля послугами показала навіть більш високі темпи зростання за той же період, збільшившись з 367 млрд. доларів в 1980 році до 4,17 трлн. доларів у 2011 році, або 8,2 відсотка на рік. Якщо розглядати в натуральному вираженні (враховуючи усі зміни цін і обмінних курсів), міжнародна торгівля показала понад чотири-кратне збільшення у період з 1980 до сьогодні.

Більш того, баланс між країнами потроху змінюється. Так між 1980 і 2011, економіки, що розвиваються збільшили свою частку в світовому експорті з 34 до 47 відсотків, а їх частка в світовому імпорті зросла з 29 до 42 відсотків.

Прогнози показують, що в динамічному середовищі економіки країн, що розвиваються, ймовірно, випередять розвинені країни з точки зору як експорту так і зростання ВВП в найближчі десятиліття. Таким чином Азія продовжує нарощувати свою все більш важливу роль в світовій торгівлі. [6]

Поліпшення інформаційних технологій і скорочення транспортних витрат зробили можливим для компаній розділити виробничі процеси в серію задач, які можуть бути виконані окремо в різних місцях і навіть країнах базуючись на принципах теорії порівняльних переваг. Ці завдання відображаються комерційними послугами, багато з яких (перевезення,

фінансові послуги) тісно пов'язані з торгівлею товарами. В результаті, ми можемо побачити, що торгівля комерційними послугами розвивалась відповідно до росту торгівлі товарами в останні 20 років.

Торгівля іншими послугами протягом кількох десятиліть зростала в середньому майже в два рази швидше ніж світове виробництво. Це відображає зростаючу важливість виміру міжнародної торгівлі за ознакою осідання доданої вартості.

Незважаючи на те, що торгівля послугами зростала швидше, ніж торгівля товарами в 1980-х і 1990-х, темпи зростання в сфері послуг сповільнилися в 2000-х роках до точки, де їх середнє значення впало нижче, ніж відповідне у сфері торгівлі товарами. Крім того, торгівля послугами показала набагато стійкіші ознаки, ніж торгівля товарами у період і після світової фінансової кризи 2008-09 років. [2]

Отже, частка послуг у загальній картині торгівлі лишилася більш-менш сталою з 1990 року. Часто передбачається, що торгівля комерційними послугами, як і раніше, буде зростати швидше, ніж торгівля товарами.

Залежно від ступеня, в якому споживчий кошик товарів і послуг відрізняється від локалізації виробництва, виникають торговельні потоки, в залежності від еволюції торговельних витрат. В кінцевому рахунку, країни спеціалізуються на певних товарах чи послугах, користуючись їх забезпеченістю факторами виробництва та технологіями. При моделюванні прогнозів різні типи торговельних витрат розглядаються, як географічно і політично залежні від транспортної галузі та еволюції ціни на паливо.

Виробництво через глобальні ланцюжки створення вартості, що стало характерною рисою світової торгівлі товарами протягом останніх двох десятиліть, широко використовує такі послуги, як інформаційні та комунікаційні технології, комунікації, логістика, транспортування, дистрибуція та бізнес-послуги.

Багато факторів сприяють розвитку торгівлі, але зниження торговельних бар'єрів є основоположним. Торговельні бар'єри включають в себе всі витрати

на отримання продукту кінцевим споживачем, крім витрат на виробництво самого товару: транспортні витрати (як транспортні витрати так і витрати часу), політичні бар'єри (тарифні і нетарифні бар'єри) і внутрішні торговельні і операційні витрати (в тому числі внутрішні інформаційні витрати, витрати на виконання контрактів, юридичні і нормативні витрати, місцеві дистриб'юторські витрати, витрати на процедури митного оформлення, адміністративні витрати і т.д.).

Відтак глобалізація впливає на абсолютно всі аспекти торгівлі. Це включає в себе також і послуги, які в більшості країн, як вже зазначалося, є найбільшим фактором економічного зростання та зайнятості.

Однак, незважаючи на її важливість для національного виробництва, вплив глобалізації на послуги лише з недавніх пір привертає увагу дослідників і політиків.

Враховуючи низький попит в багатьох розвинених країнах, та непостійне зростання в країнах, що розвиваються, 2013 рік, наприклад, характеризувався подальшим уповільненням в торгівлі. Існує певне очікування поліпшення ситуації у майбутніх періодах, обумовлене зростанням попиту в країнах з розвинутою економікою і відновленням діяльності в країнах, що розвиваються. Однак торгівельний баланс лишатиметься практично незмінним. Торгівля послугами має дещо краще становище, ніж торгівля товарами, зокрема, це стосується експорту із країн, що розвиваються. Також був досягнутий певний прогрес у сфері багатосторонньої торгівлі, з підписанням угоди 7 грудня 2013 в рамках Світової Організації Торгівлі (СОТ) на Дев'ятій Конференції Міністрів, що відбулася в Балі. Значні зміни також можливі в рамках великих регіональних торгівельних угод, що мають потенціал впливати на більшість світової торгівлі. На даний момент торгівля забезпечується за рахунок великих макроекономічних тенденцій, на відміну від змін у політиці, хоча це може змінитися в середньостроковій перспективі. [4]

Згідно з останньою інформацією, обсяг світового експорту послуг склав \$4,4 трильйона в 2012 році, зростаючи помірними темпами в середньому на 2,2

відсотка щороку відновлючись після глобальної фінансової кризи. Помірність у зростанні торгівлі послугами в 2012 році була обумовлена перш за все слабким експортом з Європи. Натомість країни, що розвиваються багато в чому випередили розвинені країни, показавши щорічні темпи зростання у 7,6 відсотка по експорту послуг, у порівнянні з -0,3 відсотка у розвинених країнах. Імпорт послуг показав аналогічні результати. За оцінками ЮНКТАД та СОТ, світовий експорт послуг у 2013 році щоквартально зростав на 5 відсотків в порівнянні з тими же кварталами 2012 року, що вказує на відновлення світової торгівлі послугами. [3]

Слід зазначити, що дві третини світових прямих іноземних інвестицій припадає на сферу послуг. У період після глобальної фінансової кризи, виробничий сектор в основних розвинених країнах втратив свої позиції перед сектором послуг з точки зору залучення ІІІ.

Країни, що розвиваються неухильно збільшують свою частку в участі в торгівлі послугами протягом останнього десятиліття, а особливо в останні п'ять років. Їх частка у світовому експорті послуг зросла до 31 відсотка, значною мірою завдяки швидкому розширенню експортерів послугами з Азії. Аналогічна схема спостерігається й для імпорту, де частка країн, що розвиваються у світовому імпорті послуг складала майже 32 відсотки у 2008 році і підскочила до більш ніж 40 відсотків сьогодні. Частка країн з перехідною економікою і найменш розвинених країн майже не змінилася з 2008 року.

Торгівельні потоки в сфері послуг зосереджені в невеликому числі країн, так на топ-10 експортерів припадає 51 відсоток світового експорту. Це відображає їх високі частки в торгівлі туристичними і транспортними послугами, які представляють більше п'ятдесяти відсотків загального обсягу. В торгівлі на фінансових і страхових ринках послуг спостерігається домінування Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії та Сполучених Штатів Америки. Структура експорту послуг відповідно до регіонів показує, що тільки країни, що розвиваються в Азії значно розширили свій експорт послуг за останнє десятиріччя; частка латиноамериканських економік впала, а

частка Африки не змінилася. Експорт послуг, що походять з Франції, Німеччини, Японії, Великобританії та США разом представляють майже третину від загального обсягу експорту в 2012 році.

Концентрація в торгівлі послугами є ще більш виразною серед країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою. Всього на 10 країн припадає близько 70 відсотків від загального обсягу торгівлі послугами у країнах, що розвиваються та країнах з перехідною економікою. Ці країни мають особливо велику частку в туризмі (Китай, Туреччина) та транспортних послугах (Сінгапур), будівельних послугах (Китай, Республіка Корея, Росія), фінансових та бізнес-послугах (спеціальний адміністративний район Китаю Гонконг) і комп'ютерних та інформаційних службах (Індія). Частка в міжнародних туристичних послугах спеціального адміністративного району Китаю Макао подвоїлася за останні п'ять років і досягла близько 4 відсотків у 2012 році. Збільшення імпорту послуг у більшості країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою вже випереджає зростання експорту, що призводить до зниження їх торговельних балансів в сфері послуг. Проте, дефіцит їх балансів послуг був більш ніж компенсований надлишковими темпами в сфері торгівлі товарами. Слаборозвинуті країни мають дефіцит торговельного балансу як в сфері послуг так і товарів. Туристичні і транспортні послуги залишаються основними секторами експорту в сфері послуг для країн, що розвиваються, а особливо країн з високим і середнім рівнем доходу. Майже 60 відсотків експорту в сфері послуг є або туристичними або транспортними послугами. Аутсорсинг пов'язаний з глобальним динамічним зростанням комп'ютерних і інформаційних та туристичних послуг, пов'язаних з туризмом продовжує служити рушієм експорту сфери послуг країн, що розвиваються. [5]

В азійському регіоні найбільш динамічним є інтеграційне об'єднанням АСЕАН до якого входять десять країн членів. Що привертає увагу, так це модифікації для різних рівнів інтеграційних угод АСЕАН+6, АСЕАН+3, АСЕАН+1. Модель АСЕАН+6 підтримується Японією, модель АСЕАН+3 — Китаєм.

Вільний потік торгівлі послугами є одним з важливих елементів у реалізації Економічного Співтовариства АСЕАН, де переважно не існує ніяких обмежень щодо постачальників послуг з країн АСЕАН в наданні послуг і в створенні міжнаціональних компаній не зважаючи на кордони в регіоні, з урахуванням внутрішніх правових актів. Лібералізація у сфері послуг досягалася через раунди переговорів, головним чином, в рамках Координаційного Комітету з послуг. Переговори щодо деяких конкретних секторів, таких як фінансові послуги та повітряні перевезення, здійснювались їх відповідними органами на рівні міністерств.

У лібералізації сфери послуг не повинно мати місця стримування аллокації на себе зобов'язань, навпаки заздалегідь обумовлена гнучкість має бути узгоджена усіма країнами-членами. Крім того для сприяння вільному потоку послуг АСЕАН також працює над визнанням професійних кваліфікацій, з метою полегшення їх переміщення в регіоні.

Для реалізації такого стану на ринку були зняті практично всі обмеження на торгівлю послугами у чотирьох пріоритетних секторах: повітряних перевезеннях, електронних послугах в АСЕАН, охороні здоров'я і туризмі до 2010 року, а також і в п'ятому пріоритетному секторі- логістичних послугах до 2013. Крім того існує тенденція до зняття практично всіх обмежень на торгівлю у всіх інших секторах послуг у найближчому часі.

Така модель лібералізації проводилася шляхом послідовних раундів кожні два роки до 2015 року, тобто 2008, 2010, 2012, 2014 і 2015. Була поставлена планова ціль мінімізувати кількість нових підгалузей для кожного раунду: 10 підгалузей у 2008 році, 15 у 2010 році, 20 у 2012 році, 20 у 2014 році і 7 в 2015 році, згідно класифікації ГАТС. Так кожен раунд мав свої параметри, як наприклад дозвіл на участь іноземного (АСЕАН) капіталу в сфері послуг країн-учасниць у розмірі не менше 51% до 2008 року, і 70% до 2010 року для 4 пріоритетних секторів; не менше 49% до 2008 року, 51% до 2010 року і 70% до 2013 року для логістичних послуг; і не менше 49% до 2008 року, 51% до 2010

року і 70% до 2015 року для інших секторів послуг. В цілому метою було усунення усіх бар'єрів доступу до ринку до 2015 року. [1]

Не менш важливим фактором була гнучкість у плануванні зобов'язань з лібералізації в кожному раунді. Була дозволена можливість наздогнати в наступному раунді, якщо країна-член не в змозі задовольнити параметри зобов'язань, встановлених для попереднього раунду; заміна підгалузей, які були узгоджені для лібералізації в поточному раунді, але для яких країна-член не може брати на себе зобов'язання; а також лібералізація за формулою АСЕАН мінус X.

Окремою складовою частиною формування відкритого ринку стала оперативна реалізація існуючих, а також розробка нових угод повного взаємного визнання у різних сферах професійних послуг (архітектурні, бухгалтерські, геодезичні кваліфікації, лікарі і практикуючі стоматологи тощо), що зміцнювали програми розвитку людських ресурсів і потенціалу в сфері послуг.

Економічне Співтовариство АСЕАН є метою більш поглибленої і розширеної економічної інтеграції заснованої збігом інтересів країн-членів шляхом існуючих і нових ініціатив з чіткими термінами. АСЕАН набуває характеру єдиного ринку і виробничої бази, стає більш динамічним і конкурентоспроможним завдяки новим механізмам і заходам по зміцненню процесу здійснення його існуючих економічних ініціатив. В регіоні прискорюється інтеграція пріоритетних секторів, діловий рух кваліфікованої робочої сили і зміцнюються інституційні механізми.

Висновки. Для майбутніх торговельних моделей України, прогнози міжнародних прикладів економіки і торгівлі таких угруповань як АСЕАН, в найближчі роки, дадуть цікаві результати. Підйом країн, що розвиваються, в більшій або меншій мірі, буде обов'язково продовжуватися. Ці країни все частіше будуть торгувати одна з одною. Країни, що розвиваються, мають набагато більшу перевагу від динамічної економіки і відкритої торговельної середи, ніж розвинені країни, хоча і в них є що втратити при несприятливому

сценарії. Послуги гратимуть важливішу роль у світовій торгівлі для практично усіх складових частин світової економічної системи. Незважаючи на регіоналізацію торгівлі, що є нинішньою тенденцією, багатосторонні торговельні відносини наврядчи втратять свою значимість і потенціал.

Прогнози майбутньої торгівлі підкреслюють наскільки чутливими є результати до основних припущень і виправдовують подальший аналіз основних факторів, що визначають зростання торгівлі та економіки в цілому, а саме: демографію, інвестиції, технологічний прогрес, енергетичні/природні ресурси, транспорт та соціально-економічний розвиток.

Інтенсифікація інтеграційних процесів України спонукає шукати вдалі приклади не тільки у минулому ЄС, але й в інших регіонах задля оптимізації цього процесу. Ми вже маємо вдалі приклади перенесення промисловості зсередини ЄС на території країн нових членів, як то було з Польшею в аграрному і машинобудівному секторі, а також насичення ринку послуг, що в свою чергу спровокувало переміщення технологій і створення нових робочих місць. Наразі передумови для реалізації торговельного потенціалу сприятливі як ніколи. Підписання Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA) з ЕС, ратифікація Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, все це дасть позитивні зрушення у напрямку активізації зовнішньоторговельної діяльності України, та залучення вітчизняних підприємств до глобальних ланцюжків створення вартості.

Однак у короткостроковій перспективі не слід сподіватись на швидкі позитивні зрушення, адже ми маємо підготувати наші ринки до докорінних структурних змін, що буде супроводжуватись ефектами шоку та відторгнення. Лише на етапі росту, що за прогнозами буде відчутним у 2020-их роках, ми матимемо змогу спостерігати позитивну динаміку, що надасть впевненості у вибраному шляху.

Список використаних джерел

1. ASEAN economic community blueprint [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asean.org/archive/5187-10.pdf>
2. World Economic Situation Prospects [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/wesp2014.pdf
3. International Trade and Globalisation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/std/OECD-stat-work-2013-trade-globalisation.pdf>
4. The Global Enabling Trade Report 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2014.pdf
5. World Trade Report 2013 Factors shaping the future of world trade [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report13_e.pdf
6. World Trade Organization International Trade Statistics 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its2013_e.pdf